

Методичні аспекти розвитку у майбутніх учителів трудового навчання та технологій образно-асоціативного мислення у процесі художнього проектування костюма

***Анотація.** У статті схарактеризовано сутність поняття образно-асоціативного мислення; наведено класифікацію джерел натхнення як творчого прообразу, який є основоположним і визначним аспектом у формуванні стильових, образно-емоційних і формоутворювальних характеристик у задуманому автором костюмі; послідовність трансформації творчого джерела в нові форми модного одягу у процесі проектно-художньої діяльності; обґрунтовано теоретичні та методичні аспекти розвитку у майбутніх учителів трудового навчання та технологій образно-асоціативного мислення у процесі художнього проектування костюма.*

***Ключові слова:** дизайн-освіта, учитель трудового навчання та технологій, художнє проектування костюма, образно-асоціативне мислення, методика навчання.*

***Abstract.** The article describes the essence of the concept of figurative-associative thinking; the classification of sources of inspiration as a creative prototype is given, which is a fundamental and outstanding aspect in the formation of stylistic, figurative-emotional and form-forming characteristics in the designer's costume; a sequence of transformation of the creative source into new forms of fashion clothing in the process of design and artistic activity; the theoretical and methodical aspects of the development of future teachers of labor education and technologies of figurative and associative thinking in the process of artistic designing of a suit are substantiated.*

***Keywords:** design education, teacher of labor training and technology, artistic designing of costume, figurative and associative thinking, teaching methodology.*

Постановка наукової проблеми. У сучасному суспільстві дизайн отримав динамічний розвиток і проник практично в усі галузі діяльності людини, вступив у безпосередній контакт з архітектурою, прикладним та образотворчим мистецтвом. Не стала винятком і галузь проектування та створення швейних виробів [4, с. 16]. Проектування та подальше втілення в життя костюма, що відповідає всім вимогам, які висувуються до сучасного одягу, передбачає підготовку фахівців з дизайну костюма.

Професійна підготовка вчителя трудового навчання та технологій повинна та може бути побудована як система неперервної дизайн-освіти, що має необхідний потенціал для підготовки сучасного педагога, здатного до виховання та формування проектно-образного мислення в учнів, до системних продуктивно-перетворювальних дій в коеволюції людини з

природою, до реалізації свого індивідуального творчого та духовного потенціалу [3, с. 91-92]. У цьому контексті майбутній педагог-дизайнер має володіти навичками художнього проектування костюма, орієнтуватися у питаннях стилю та моди, «він має бути художником й архітектором, конструктором і технологом, а також обов'язково володіти навичками закрійника та кравця» [4, с. 16]. Одне з найскладніших завдань у галузі дизайну костюма – створення костюма не тільки з позицій утилітарності та комфортності, а й позиції розуміння костюма як художньої одиниці, що несе в життя образність, виразність, авторську індивідуальність.

До об'єктів дизайнерської діяльності належать різноманітні промислові вироби предметного середовища, елементи середовища, наприклад, міського, зорова інформація тощо. Об'єкт дизайну – це, як правило, річ утилітарного призначення, що виконує безліч різних функцій, у тому числі й естетичну. Костюм – це також об'єкт дизайну, який є частиною предметного середовища. Дизайн одягу передбачає створення нових видів, предметів, образів одягу відповідно до мінливих образів нового світу; розроблення нової форми і конструкції костюма.

Основою творчості в художньому проектуванні костюма є образно-асоціативний підхід до створення форми одягу. Розвиток образно-асоціативного мислення – одне з найважливіших завдань у становленні творчої, креативної особистості, здатної мобільно реагувати на зміни навколишньої дійсності та знаходити в ній нові ідеї і продуктивні асоціації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій у сучасних умовах має багато невирішених аспектів, хоча вони завжди перебували у полі зору науковців. Різним питанням змісту та методики підготовки вчителів трудового навчання та технологій присвячені дослідження Ю. Белової, В. Борисова, В. Васенка, І. Каньковського, М. Корця, Т. Кравченко, Є. Кулика, В. Курок, Д. Лазаренка, А. Плутка, Б. Прокоповича, Б. Сіменача, В. Стешенка, Л. Тархан, М. Ховрича, В. Чепка та ін.

Методологія дизайн-освіти, яка окреслює розвиток дизайн-освіти у закладах вищої освіти, є предметом вивчення низки педагогів, філософів, психологів, мистецтвознавців (С. Алексеева, Є. Антанович, Т. Божко, А. Дижур, О. Лаврентьєв, С. Мізевіч, Р. Мухутдінов, В. Савін та ін.). Досвід підготовки майбутніх педагогів до викладання основ дизайну в Україні розкриті у публікаціях Є. Антоновича, О. Бойчука, В. Бутенка, О. Бондара, В. Вдовченка, В. Даниленка, Є. Лазарева, С. Мигаля, Л. Оршанського, В. Тименка, В. Титаренко, О. Фурси, В. Шпільчака, М. Яковлева та ін. У науковій літературі досить широко висвітлені особливості організації предметно-просторового середовища та дизайну одягу (О. Воронцова, І. Торшина, О. Лагода, О. Пенчук та ін.). Питання професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій у сучасних умовах має багато невирішених аспектів, хоча вони завжди перебували у полі зору науковців. Це, зокрема, стосується розвитку у них образно-асоціативного

мислення у процесі художнього проектування костюма.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних аспектів розвитку у майбутніх учителів трудового навчання та технологій образно-асоціативного мислення у процесі художнього проектування костюма.

Виклад основного матеріалу. Існує чимало визначень поняття образно-асоціативного мислення. Зокрема, його визначають як динамічне професійно-особистісне утворення, що передбачає здібність до асоціацій, переробки інформації утилітарного значення в естетично та художньо значущу інформацію, що відображає відповідно до логіки образу їх структурний взаємозв'язок [6]. Фахівець у галузі дизайну одягу має володіти здібностями абстрактно мислити, швидко генерувати велику кількість ідей за обмежений час, уміти знаходити оригінальні рішення завдання, встановлювати неочікувані асоціативні зв'язки між предметом, що досліджується, та образом, який проектується, вигадувати і передавати графічними засобами самі неймовірні й неіснуючі в реальному світі образи. Важливо навчитися мислити образами. Чим різноманітніші асоціативні уявлення на задану тему виникають в уяві, тим ширше діапазон можливостей дизайнера, тим оригінальніші та цікавіші ідеї втіляться в його кольорових композиціях, ескізах, моделях [5].

Мистецтво розробки нових моделей одягу можна віднести до художніх творів, які є результатом асоціативних уявлень про предмети й явища реального світу, чуттєво-емоційні стани, що відтворюються в пам'яті, та відрізняються від інших предметів, створених людиною, своєю образністю. Образ – це алегорична, метафорична думка, що розкриває одне явище через інше. Художній образ є формою осмислення, пізнання і відображення навколишньої дійсності людиною.

Художній образ як специфічний спосіб відображення, осмислення і переробка об'єктивної дійсності є загальною формою мислення в мистецтві. Продукт діяльності людини перестає бути художнім твором, якщо він не має образного змісту. Це стосується всіх видів творчої діяльності, як живопису, архітектури, так і дизайну костюму. Художній образ у дизайні одягу – гармонійне поєднання образу людини та костюма у певному середовищі. Для фахівця в галузі дизайну одягу важливо донести в костюмі цілісне сприйняття системи «людина-образ-одяг», де все буде взаємопов'язано та підпорядковано змісту художнього образу костюма.

Процес створення художнього образу в дизайні одягу передбачає два етапи: виникнення образної ідеї в контексті поставленого проектного завдання (образна ідея втілюється у вигляді форм, ліній, кольору, фактури матеріалу); створення цілісного художнього образу людини та костюма.

Однією з умов під час творчої роботи над новим проектом моделі одягу має бути врахування того, що оточуючі повинні сприймати не просто одяг на людині, а власне людину в одязі, який допомагає підкреслити зовнішність і замаскувати недоліки. Костюм органічно пов'язаний зі статуєю людини, її пластикою та пропорціями. Він створюється для людини, для максимального задоволення її запитів і побажань. Іншими словами, під час проектування нових форм одягу

пріоритет людини повинен бути незаперечним.

Розвиток асоціативного мислення виявляється у перевтіленні предметних, абстрактних і психологічних асоціацій в графічні пошуки вирішення завдання. Фахівець у галузі дизайну одягу з оточуючої дійсності може взяти абсолютно все, що будь-яким чином можна трансформувати, стилізувати, перевтілити в костюм: мотив, предмет, елемент або власне джерело натхнення. Творчість неможлива без уміння бачити незвичайне у звичайному, по новому подивитися на старе та звичне. Необхідно спонукати студентів до прояву природного бажання фантазувати, вигадувати, уявляти, створювати щось неповторне й індивідуальне – це найважливіші передумови формування образно-асоціативного мислення як професійно-особистісної якості. Тому під час навчання художнього проектування одягу основне завдання викладача полягає у створенні умов для формування у студентів умінь перевтілювати власні авторські враження та відчуття від оточуючого світу в образи костюмів, що проектуються, знаходячи в багатобарвності життя творчі асоціативні джерела для своєї проектної діяльності.

Надихнути на рішення творчої задачі може будь-який аспект життя людини – джерело натхнення, творчий прообраз, який є основоположним і визначним аспектом у формуванні стильових, образно-емоційних і формоутворювальних характеристик у задуманому автором костюмі.

Джерело натхнення – це явище природне або матеріально культурне. Творчим джерелом під час створення колекції одягу може бути будь-яке явище та предмет навколишнього світу: природні явища; всілякі елементи навколишнього середовища (інженерні споруди, деталі машин, різноманітні механізми, предмети побуту); події й явища, які відбуваються в світі та в мистецтві; всілякі фактури (грунти, морозні узорі на шибці, зоряне небо) і багато іншого. Це може бути архітектура, музика, живопис, література, балет, театр, цирк, кіно та інші видовищні заходи. На створення художнього образу майбутнього виробу може надихнути звернення до етнічних та історичних мотивів, предметів матеріальної культури та декоративно-ужиткового мистецтва (метал, кераміка, скло, дерево, пластик), історичного, національного та класичного костюму, ретро-моди тощо. Особливе місце у художньому проектуванні одягу посідають форми живої природи (біоніка). Прообразами колекцій іноді бувають яскраві історичні особистості, події та відкриття, що викликали в суспільному житті потужний резонанс. Все це може стати джерелом оригінальних асоціацій та задумів. Фахівця у галузі дизайну одягу цікавить форма предмету, сполучення кольорів, рух ліній, співвідношення об'ємів та інші аспекти.

Метод асоціацій передбачає чуттєве дослідження творчої теми та пізнання обраного джерела натхнення спочатку через образи, а потім шляхом виявлення логіки зв'язків явищ з описом особливих якостей та властивостей, які викликали певну емоцію, образ, відчуття.

Джерела натхнення можна систематизувати за принципом їх використання в дизайн-проекті та умовно поділити за такими аспектами дослідження:

- використання джерела натхнення як елемента подальшої дизайн-розробки (наприклад, тканина);
- прообраз формоутворення (наприклад, архітектура, біоніка);
- використання костюма минулих років як прообразу для створення сучасного одягу (наприклад, історичний костюм, національний костюм, ретро-костюм);
- асоціативний імпульс для створення художнього образу (наприклад, музика, поезія, природа);
- багаторівневе використання джерела (наприклад, форма від одного джерела, декоративне наповнення від іншого, емоційний образ – від третього).

Кожна з вищезазначених умовних груп джерел натхнення передбачає різні завдання та цілі в процесі проектування одягу, різні методи і принципи роботи.

Трансформацію творчого джерела в нові форми модного одягу у процесі проектно-художньої діяльності студентам рекомендується виконувати у такій послідовності:

- обирається творче джерело за поставленим завданням;
- об'єкт джерела, що надихнув, досліджується візуально і замальовується максимально наближено до оригіналу; аналізується форма, пропорції, пластика джерела, фактура його поверхні, колористичне рішення. Якщо джерелом натхнення є жива істота (тварини, комахи, птахи, риби і т.д.), тоді спостерігається за її поведінкою, манерою пересування, характерними позами тощо;
- аналізуються та виявляються характерні особливості джерела творчості, а саме, наприклад, незвична форма джерела, пропорційне членування форми, ритмічна організація елементів форми, фактура, колірне рішення тощо. На основі замальовок попереднього етапу виконується серія фор-ескізів, в яких джерело трансформується в умовно-узагальнений стилізований образ, створюються ескізи костюмів-образів;
- виокремлюється характерна його ознака (це може бути силует, цікаві пропорції, ритмічне повторення елементів, фактура, колірна гармонія, конструкційне рішення і т.п.), що приймається за основу роботи над ескізами костюмних форм, у яких важливо зберегти образно-асоціативний зв'язок з першоджерелом. Ескіз костюма-образу переробляється в ескіз реального костюма.

Кожне джерело творчості володіє тільки йому властивими ознаками, що можуть надихнути студента на створення оригінальної ідеї. Наприклад, природні об'єкти та архітектурні споруди асоціюються з пластикою силуетних ліній та пропорційністю елементів форми; музика й танці з ритмом та емоційною експресією; народний та історичний костюм з барвистістю й декоративністю.

Здатність вирішувати творчі завдання під час художнього проектування одягу має виховуватися в умовах, які сприяють стимулюванню творчих

можливостей студентів, що дають змогу розвивати здібність до інтуїтивного синтетичного мислення. Асоціації виникають як відповідна реакція на реальні об'єкти дійсності або на образи у свідомості, уяві дизайнера. До реалістичних асоціацій належать принципи використання творчого джерела, які задають певний зміст і форму об'єкту дизайну, стимулюють творчу активність. У цьому контексті можна запропонувати такі практичні завдання:

1. Взаємодія між звуком і кольором, де музична інформація постає як імпульс до виконання живописно-графічної композиції. Функції зорових рецепторів посилюються під час звукових сигналів, що сприяє підвищенню сприйняття різноманітних кольорів. Інформаційний імпульс зумовлює реакцію суб'єкта на отриману музичну інформацію, викликає емоційно-психологічний сплеск – відчуття, уявлення, який і є першоосновою для побудови композиції (колорит, форма лінії та плями, їх взаємне розташування та принципові відношення).

2. Взаємозв'язок між кольором і словом, що передбачає кольорографічні композиції, які виконуються за образним сприйняттям психологічних і чуттєво-емоційних категорій.

3. Взаємодія між кольором, лінією та компонентами дійсності, що полягає у створенні кольорографічної композиції, яка навіяна образним сприйняттям предметів реального світу.

Таким чином, у процесі проектно-художньої діяльності під час розробки оригінальних моделей одягу за використанням різних творчих джерел, ефективно формуються такі спеціально-професійні якості майбутнього фахівця у галузі дизайну одягу, як: цілеспрямоване розуміння навколишнього середовища (порівняння, співставлення, розкриття подібності та неоднаковості предметів і явищ); виокремлення головного та другорядного не тільки в речах, а й в оточуючому нас соціумі; сприймання залежності елементів зображення, пов'язаних між собою композиційним рішенням.

Висновок. Розвиток образно-асоціативного мислення є пріоритетною компетенцією майбутнього фахівця у галузі дизайну одягу, оскільки формує у студентів навички продукування неочікуваних ідей, неординарних та оригінальних рішень у процесі створення авторських моделей одягу. Образно-асоціативне мислення майбутнього педагога-дизайнера становить один з основних показників його креативності, яка в наслідок розвитку в галузі дизайну виходить за професійні та часові межі і визначає такий рівень дизайнерського мислення, розвитку особистості, що дає змогу легко адаптуватися до умов мінливого навколишнього світу.

Список використаних джерел:

1. Бердник Т. О. Основы художественного проектирования костюма и эскизной графики / Т. О. Бердник. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. – 320 с.
2. Козлова Т. В. Основы теории проектирования костюма / Т. В. Козлова. – М. : Легпромбытиздат, 1988. – 350 с.
3. Марущак О. В. Дидактичні можливості інформаційно-комунікаційних технологій у графічній підготовці майбутніх учителів

трудового навчання та технологій з дизайну костюма / О. В. Марущак, І. М. Бабійчук, О. О. Гудима // Графічна підготовка як складова професійної освіти вчителя трудового навчання і технологій : зб. наук. праць. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. – Вип. I. – С. 91-94.

4. Марущак О. В. Проектування моделей одягу засобами графічного дизайну у професійній підготовці майбутнього вчителя трудового навчання та технологій / О. В. Марущак, М. О. Шевченко // Графічна підготовка як складова професійної освіти вчителя трудового навчання і технологій : зб. наук. праць. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. – Вип. I. – С. 15-18.

5. Филиппова Г. С. Развитие ассоциативно-образного мышления студентов / Г. С. Филиппова // Образование и наука. – 2009. – № 5 (62). – С. 109.

Цыннова В. В. Особенности формирования ассоциативно-образного мышления студентов художественно-графических специальностей в ВУЗе / В. В. Цыннова // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2012. – № 7 (71). – С. 114.